

Václav Bartuška (50) se po slavnosti proslavil knihou *Polojasno* o vyšetřování policejního případu 17. listopadu na Národní třídě. Dnešní zvláštní velvyslanec České republiky pro otázky energetické bezpečnosti pak začal jezdit na Sibiř hledat stopy po vojácích československých legií.

PETR ZÍDEK

LN V polovině 90. let jste byl jedním z prvních Čechů, kteří na Sibiři hledali hroby československých legionářů. Jak jste se k té věci dostal?

Díky úspěchu své knížky *Polojasno* jsem v první polovině 90. let procestoval celý svět. Člověk může zažít mnoho zajímavého v Austrálii nebo Kanadě, ale o nás mu to moc nefekne. Legie mě vždycky fascinovaly tím, že to byla relativně malá skupina lidí, bez níž by tento stát nevznikl. Nemám k nim žádnou rodinnou vazbu, oba moji dědečkové do konce války bojovali v rakousko-uherské uniformě jako většina Čechů. Mýtus o legiích trochu připomíná pohádku o tom, jak jsme po roce 1989 byli všichni disidenti a chartisté. Když se ale někdo v roce 1914, 1915, 1916 dobrovolně přihlásil do mlýnku na maso, kterým byla světová válka, musel mít neuvěřitelně silnou motivaci a vůli.

LN Nebyla to pro ně lepší možnost než sedět v nějakém zajateckém táboře?

V prvních letech vstupovali do legií především dobrovolníci, zajatci se přidávali až později. Nám už dnes dělá problém to celé vůbec pochopit. Kdo se dostal do zajateckého tábora, byl z nejhorského venku. Přihlásit se zpět do války, to byla ta těžší volba.

LN Takže jste chtěl poznat prostředí, kde se to odehrávalo?

Rusko vám dá dost času, abyste o věcech přemýšleli. Jedete vlakem z Moskvy do Krasnojarska čtyři dny, pak další čtyři dny do Vladivostoku. Myslel jsem na první světovou válku.

Vezměte takovou drobnost: jeden můj dědeček se vrátil z války bez oka a poloviny tváře, a přesto si ho babička vzala a měla s ním sedm dětí. Takže jeho zranění nebylo nic, co by ho vyřadilo ze společnosti. Díky své paní, která je harfenistka, vím, že po první světové válce vznikla řada klavírních skladeb pro levou ruku, protože spousta slavných klavíristů se z války vrátila bez ruky. Z dnešního pohledu, kdy chceme, aby klavíristkou byla mladá krasavice v minisukni, je těžko pochopitelné, že tehdy byli lidé ochotní plnit sály, kde na piano brnkali jednoručí chlapi. Zajímalo mě, co byli legionáři za lidi, když podnikli něco tak výjimečného v tak složité době

LN A jak se toto očekávání naplnilo?

Než jsem odjel, prošel jsem archivy, z kterých jsem zjistil, že když legionáři ze Sibíře odjížděli, nechali po sobě asi 140 pomníků. V dokumentech jsou celkem přesně zakresleny, takže jsem věděl, kde mám hledat. Přijel jsem do Novosibirsku, dříve Novonikolajevsku, a tam jsem zjistil, že nejenže nezůstal pomník, nezůstal ani ten hřbitov. To samé na mnoha dalších místech, v Jekatěrínburku, Irkutsku...

Během několika let jsem ověřil, že se dochovaly jen dva pomníky: ve Vladivostoku a Krasnojarsku. V prvním případě proto, že je celkem daleko za městem. Ten druhý ušel zkáze proto, že místní velitel NKVD, který dostal rozkaz hřbitov zlikvidovat, byl sám zastřelen dříve, než stačil celý úkol splnit. Takže polovina Troického hřbitova přežila.

LN Znamená to tedy, že všechny ty hřbitovy byly zničeny v jedné době na rozkaz shora?

Pokyn zúčtovat z minulostí přišel po roce 1935–1936. Souviselo to se sovětskou společností a představou, že rok 1917 je rokem nula a předtím nebylo nic. Nebylo to kvůli legionářům, na hřbitovech leželi aristokraté, kupci, zkrátka lidé, kteří měli být vymazáni.

Ale řada hřbitovů vzala za své už před tím. Na mnoha místech, třeba v Omsku, na místě hrobů dnes stojí fabriky. V cen-

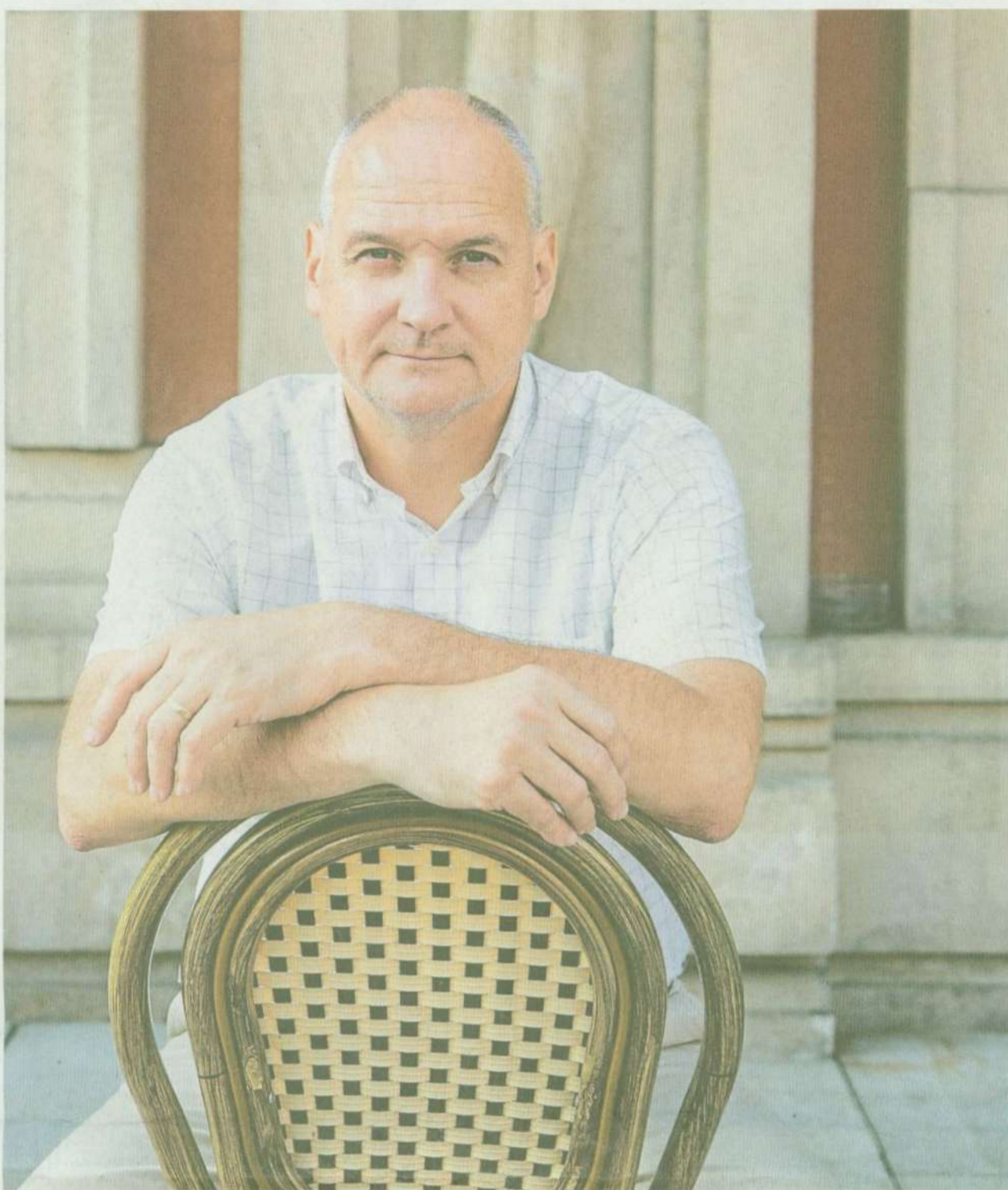

FOTO MAFRA - TOMÁŠ KRIST

Rusové naši péči o hroby nechápou

S diplomatem Václavem Bartuškou o tom, jak v devadesátých letech hledal na Sibiři pomníky československých legionářů a Rusové ho považovali za špiona nebo blázna.

LN Otázka ostatků se nějak řešila?

V roce 1937 v Rusku? Když se probíráte archivy místní NKVD, najdete třeba pokyn popravit 200 mnichů. Beze jmen. A hned vedle zápis velitele, který rozkaz vykonal, že jich postřílel 240. O ostatky se nikdo nestaral už proto, že nikdo nevěděl, jestli se dožije rána. V archivech vidíte, že i ti důstojníci, kteří v takzvaných trojkách odsuzovali jak na běžícím pásu lidi na smrt, neměli dlouhou životnost. Rok 1937 z nich přežil málokdo.

LN S jakými reakcemi jste se setkával u místních Rusů?

Rusko bylo mnohem nebezpečnější než dnes, chyběla silná centrální moc. Od té doby dokážu pochopit, proč tolik Rusů má rádo Putina a na 90. léta – „jelcinovský bordel“ – vzpomíná hrozně nerado. Do Krasnojarsku jsem jezdil pravidelně v létě, a když jsem tam takhle jednou po roce přijel, dozvěděl jsem se, že válka o kontrolu nad místní hliníkárnou si za ten rok vyžádala 140 mrtvých. Gangsterů i nevinných lidí.

Když jsem se snažil nechat krasnojarský pomník legionářů opravit, pozval si mě zástupce krasnojarského gubernáto-

celý pomník jednoduše zmizí. Normální vydírání.

Pomáhaly mi především dvě skupiny lidí: lidé z církve, ať již pravoslavné nebo katolické, kteří chápali, že se starám o ostatky mrtvých, a potom veteráni z Afghánistánu a Čečny, kteří si přáli, aby se podobně někdo staral o hroby jejich kamarádů, kteří padli někde u Kábulu nebo Grozněho.

LN Jak jste se s nimi spřátelil?

Když přijedete do nějakého ruského města a hledáte tam hroby legionářů, tak jste natolik podivný, že za chvíli o vás vědí všichni. Často se mě lidé ptali, zda

VÁCLAV BARTUŠKA (50)

Vystudoval žurnalistiku na pražské Univerzitě Karlově. Aktivně se zúčastnil studentských akcí v roce 1989 a později byl členem parlamentní komise pro vyšetřování příčin a pozadí událostí 17. listopadu. V 90. letech se věnoval cestování a psaní.

Byl také generálním komisařem české účasti na Světové výstavě

nejsem špion, protože hledání starých hrobů bylo mimo jejich chápání. Což platilo i pro některé vojáky.

Když mě v Krasnojarsku zástupce gubernátora začal vydírat, požádal jsem kamarády z řad veteránů, zda by mě nedostali ke gubernátorovi, kterým byl tehdy slavný generál Alexandr Lebed. Přijal mě hned druhý den, a přestože si údajně od jiných za audienci účtoval sto tisíc dolarů, já neplatil nic. Zeptal se mě: „Kolik jich tam je?“ – Povídám, šestnáct nebo sedmnáct. A on na to: „Tisíc?“ – „Ne, šestnáct lidí.“ Vytřeštil na mě oči, vůbec nemohl pochopit, že někdo jede na Sibiř kvůli nějakým šestnácti padlým. Ale nakonec to dobře dopadlo, pomník tam zůstal.

Veteráni mi pomohli ještě jednou, když šlo o život. Přišel za mnou do hotelu člověk, řekl, že je právník, a oznámil, že potřebuji právní pomoc, protože bez ní živý neodjedu z města. Tak jsem pochopil, že pomoc opravdu potřebuji, ale ne právní, a obrátil jsem se na kamarády. Zavolali mi ještě ten samý večer, že už je všechno v pořádku. A ráno v šest mě probudili z recepcie, že se mnou potřebuje mluvit nějaký pán. Stál tam ten právník z předchozího dne, vypadal jako úplně

LN Byla tam znát sovětská propaganda?

Základní motiv sovětské propagandy je obraz „bílého Čecha“ jako zbabělce, který s nikým nebojoval, všech se bál a nikomu nepomohl. To bylo dáno tím, že legionáři byla jediná zahraniční jednotka, která bolševiky regulárně porážela. A to Sověti nedokázali skousnout. A pak je tu mýtus o ukradeném zlatém pokladu.

LN Ten pořad žije?

Ano. Mnoho Rusů si myslí, že Češi ukradli v Kazani ruský zlatý poklad, odvezli ho domů a díky němu vznikla Legiobanka a byl u nás blahobyt. Rusové dodnes nedokážou moc pochopit, že nějaký stát může být bohatý bez přírodních zdrojů. Pro ně jsou země jako Japonsko, Švýcarsko či Německo nesrozumitelné. Vytvořit něco prací je divné. Maječek se přece vykope ze země a prodá. Nebo zastřelíte v lese zvíře a prodáte jeho kožušinu.

LN Potkal jste nějaké ruské nadšence, kteří by se zabývali legionáři?

Hodně mně pomohli lidé z Memoriale, který se věnuje především dokumentaci obětí gulagu a čistek. „Bílí Češi“ jako taková nejsou téma, ale pokud se někdo zajímá o bělogvardějce, třeba Kolčaka, tak na legionáře narazí. Ale vzhledem k tomu, kolik Rusů je, se jich o vlastní dějiny zajímá strašně málo.

LN Čím si to vysvětlujete?

Ve Vorkutě, městě za polárním kruhem, které vzniklo jako tábor gulagu, mi starosta říkal: tady zemřelo mezi půl milionem a dvěma miliony lidí. Když jdete v Praze do synagogy, najdete v ní jména všech českých Židů zavražděných nacisty. Všech. Když se podíváte na stránku ÚSTR, tak tam máte všechny popravené v 50. letech a jinde seznam všech, kteří zemřeli při útěku přes železnou oponu. Stalinské represe se v Rusku prostě vzpírají jakémukoliv měřítku a pochopení. Když Rusům řeknete, že v legiích zemřelo 4000 lidí, z toho 1500 v boji, tak nechápou, že se o takovou bezvýznamnost zajímáte, když k ní navíc nemáte žádnou rodinnou vazbu.

Pro mnoho Rusů je představa, že se máte starat i o cizí hroby, vlastně podivná. O smutných stránkách dějin nechtějí slyšet – a jejich historie měla těch krutých období požehnaně. Vezměte si jen roky 1914–1953: světová válka a v ní miliony padlých, hned poté občanská válka a další miliony mrtvých, vzápětí miliony mrtvých za kolektivizace, bezbřehé čistky konce 30. let, které plynule přecházejí do roku 1941 a světové války. Během ní zahynulo podle Stalina sedm milionů sovětských vojáků, podle Chruščova 13 milionů, za Brežněva jsme se učili dvacet a Jelcin řekl, že zemřelo 27 milionů lidí. Přesně to neví nikdo.

Čechy dějiny trefily také hrozně, ale zůstal jim lidský rozměr. Když máte jednu Miladu Horákovou, můžete se k jejímu osudu nějak vztáhnout, ale v Rusku takových příběhů byly statisíce.

LN Příběh legií je v chaosu tehdejšího Ruska mimořádný.

Ano, už když jsem místním říkal, že československé legie měly dvě kamenické dílny, kde se dělaly pomníky, jedna byla v Čeljabinsku, druhá v Irkutsku, tak na mě koukali. Naše vojsko mělo fungující poštu, vydávalo několikery noviny, vojáci pomáhali při žních. To Rusové vůbec nejsou schopni pochopit.

LN Setkal jste se někdy se spory o informaci, která má být na pomníku?

Do těchto sporů jsem nikdy nevstupoval. Říkal jsem všem, že nepokračuji ve válce, během které ti lidé padli, že jsem z jiného času a jsem tu proto, abych opravil hrob chlapů, kteří zemřeli tisíce kilometrů od domova.

LN Změnilo se od těch 90. let něco k lepšímu?

Třeba u Omsku je pole, kde bylo zastřeleno asi 60 tisíc lidí. Nestáčili je zakopávat moc hluboko, takže během jarního tání z hlíny vystupují lidské ostatky. V 90. letech bylo běžné, že se na tržišti v Omsku tyhle kosti prodávaly jako suvenýr. K už dnes nevidíte. Ale ještě v roce 2006, když se ve Vladivostoku otvíral rekonstruovaný pomník legionářům, jsem dostal od místního lékaře, který mi před tím dost pomáhal, jako dárek na památku lidský obratel, který tam někde našel. Co máte v takové situaci dělat?